

Bert Van Hoorick: van flamingantisme naar communisme

Deel I

RIK HEMMERIJCKX

In de winterse verkiezingsdagen van begin 1946 – de eerste naoorlogse verkiezingen – werd er in de volkswijken van Aalst een geïllustreerd schotschrift doorgegeven. De schietschijf in dit vrij giftige, zelfs perfide prozastukje was niemand minder dan het electorale boegbeeld van de Aalsterse communisten: de uit de kampen teruggekeerde verzetsman Bert Van Hoorick. In vrij scherpe bewoordingen werd daar de vraag gesteld: “*Wie is Bert Van Hoorick? VNV-er? Onpartijdige? Socialist? Anti-Oorlogsligaman? Kommunist?*”. De vitrioolschrijver van dienst had meteen zijn antwoord klaar: “*Alles, volgens de omstandigheden!!*”¹

Op de inhoud van dit pamflet wil ik verder niet ingaan, maar het geeft wel aan dat er omtrent de politieke evolutie van Van Hoorick (1915-2000) heel wat verwarring heeft bestaan. Zelfs tot op de dag van vandaag doen er over zijn politieke leven nog talrijke misverstanden de ronde. Zijn overstap naar de sociaal-democratie in 1957 heeft die verkeerde beeldvorming uiteraard nog meer in de hand gewerkt. In zijn memoires, die in 1982 gepubliceerd werden onder de titel *In Tegenstroom*², heeft Van Hoorick geprobeerd om één en ander bevattelijk te maken voor een breed publiek, maar dit neemt niet weg dat er nog heel wat onduidelijkheden en fouten in de chronologie van zijn levensloop zijn blijven voortbestaan. Mijn onderzoek heeft bovendien aan het licht gebracht dat er in Van Hooricks memoires zelfs een aantal blinde vlekken zijn aan te duiden.

Deze bijdrage moet in de eerste plaats gezien worden als een onderzoek naar de politieke bewustwording van de jonge Van Hoorick, met zijn evolutie van flamingantisme en antimilitarisme naar revolutionair socialisme, de Socialistische Anti-Oorlogsliga, en uiteindelijk naar de communistische partij.

Aalst en de erfenis van het daensisme

Jonge mensen worden altijd getekend door het familiale en politiek-sociale milieu waarin zij zijn opgegroeid. Van Hoorick ontsnapt daar uiteraard niet aan. Hij werd geboren in een familie die mag gerekend worden tot de kleine burgerij van de fabrieksstad Aalst. Zijn moeder, Palmyre Van Herreweghe, was de jongste dochter

1. SOMA, Pamflet, “Wie is Bert Van Hoorick?”, Aalst, s.d. [1946].

2. B. VAN HOORICK, *In tegenstroom. Herinneringen 1919-1956*, Gent, 1982.

van een bekende meubelhandelaar uit Aalst en zijn vader Alfred Van Hoorick was beroepsmuzikant bij de Gentse opera. Bert heeft hem echter nooit gekend. Toen hij in januari 1915 geboren werd in het bezette Aalst vocht zijn vader achter het front in de rangen van het Belgische leger. Enkele dagen voor de wapenstilstand werd hij dodelijk getroffen en op 9 november 1918 stierf hij in het O.L.Vrouwgesticht in St. Michiels-Brugge. Het verlies van zijn vader heeft Bert ontegensprekelijk getekend en zal mede de basis vormen van zijn later antimilitarisme.

De jonge Van Hoorick kende geen vaderfiguur tot zijn moeder in 1920 hertrouwde met Valérie Louies, een ex-frontsoldaat, die eerst als klerk bij de posteries in Aalst werkte en later boekhouder werd bij het lokale agentschap van de Generale Bank. Hij werd er ontslagen wegens bepaalde syndicale activiteiten maar kon opnieuw aan de slag bij de textielververij Teinturia in Aalst. Zowel zijn moeder als zijn stiefvader waren kerkelijke gelovigen, maar zij konden zeker geen rabiate katholieken genoemd worden.³

Zij waren uitgesproken Vlaamsgezind en de Vlaams-nationale gedachte werd Van Hoorick al op jonge leeftijd bijgebracht. In zijn memoires vertelt hij hoe zijn stiefvader hem meenam naar de 11 juli-optochten, de bijeenkomsten in het Vlaams Huis in Aalst en naar de IJzerbedevaart in Diksmuide.

Het Vlaams-nationalisme vertoonde in de streek van Aalst wel een aantal specifieke trekken: het werd er namelijk gekenmerkt door een samengaan tussen de aanhangers van de Frontpartij, een partij die gegroeid was uit de eisenstrijd van de Vlaamse frontsoldaten, en de daensistische Christene Volkspartij, de christendemocratische formatie die zich sterk afzette tegen het katholieke conservatisme. Vele daensisten waren immers uitgesproken Vlaamsgezind, tot activisme toe.⁴ Na de oorlog kwam het tot een samengaan tussen beide formaties, maar doorheen de jaren 20 zou de Vlaams-nationale stroming de daensistische stroming steeds meer overvleugelen. De toenmalige voorman van de daensisten, Karel-Leopold Van Opendenbosch, bleef parlementslid, maar binnen het Vlaamsche Front van de Vlaamsch-nationalisten zou de Christene Volkspartij steeds meer naar de achtergrond verdwijnen. De nog bestaande daensistische sociale organisaties, zoals de coöperatieven, de ziekenbonden, de vakbonden en de talloze culturele verenigingen kwamen in Vlaams-nationale handen en gaven aan de Aalsterse Vlaams-nationale beweging een meer volks karakter.⁵ Eén van de hoogtepunten in de uitbouw van

3. Eigen verzameling documenten: Interview van Rik Hemmerijckx met Elly Louies, Aalst, 6 februari 2001.

4. F.-J. VERDOODT, *Daensistische beweging*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, Tielt, 1998, pp. 845-856.

5. M. VAN DE PERRE, *Redt & Helpt U Zelfen & Elkander of hoe de daensistische beweging de sociale problemen bestreed*, Gent-Aalst, 1997, pp. 143-149; R. D'HAESE, *De overgang van daensisme naar Vlaams-nationalisme in het arrondissement Aalst, 1914-1925*, RUGent, departement Hedendaagse Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1976.

de beweging was de oprichting van het lokale Vlaams Huis in 1928. Naast een café, vergaderzalen, een bibliotheek en een feestzaal, waren er ook de volksapotheek en de kantoren van het ziekenfonds en de vakbond in ondergebracht. In een aanpalend pand bevonden zich de volksbakkerij, de drukkerij en de uitgeverij.⁶

De centrale figuur in dit netwerk was Ernest Vanden Berghe, een gewezen activist die in 1921 was aangesteld tot propagandist van de Christene Volkspartij. Hij was de man die de daensistische partijstructuren op Vlaams-nationalistische leest reorganiseerde en die ook de uitbouw van de partijpers op zich zou nemen. De Aalsterse Vlaams-nationalisten groeiden er zodoende uit tot een niet onbelangrijke politieke macht. Zij waren er niet alleen in geslaagd een kleine zuil rondom zich uit te bouwen, sinds 1926 maakten zij ook deel uit van de stedelijke bestuurscoalitie. De burgemeestersjerp was in handen van de katholieke Romain Moyersoën, maar vanaf 1932 was het de socialist Alfred Nichels die de coalitie leidde.

De stiefvader van Van Hoorick, Valérie Louies, zal zich op het politiek-electorale vlak nooit engageren, maar hij speelde wel een opgemerkte rol als beheerder van de talloze maatschappijen en vennootschappen die in en rond het Vlaams Huis actief waren. In 1930 behoorde hij tot de stichters van de NV Vlaamsche Spaaren Leenbank en in de daarop volgende jaren zal hij ook beheersfuncties waarnemen in de SM Volksverheffing, in de SM Verbond der Vlaamsche Huizen, in de apotheek Volksverheffing, in de drukkerij Volksverheffing en in de uitgeverij Dietschland.⁷ Louies mag zonder meer gerekend worden tot de *inner circle* van de lokale Vlaams-nationale partij.

AVS en de scholierenbeweging

Van Hoorick is dus opgegroeid in een echt Vlaams nest. Hij gaf vooreerst blijk van een Vlaamsgezind engagement tijdens de jaren 1929-1933 toen hij de Latijn-Griekse afdeling volgde op het atheneum in Aalst. De ontvoogdingsstrijd voor de Vlaamse rechten oefende in die jaren een grote aantrekkingskracht uit op de studerende jongeren. Het was één van de kanalen waarlangs de bewogen jeugd zich kon uitleven in haar adolescente contestatiedrang. De Vlaamse beweging was immers niet alleen een beweging voor taalrechten en een erkenning van de Vlaamse cultuur, het was ook een beweging tegen de gevestigde machten van het Frans-talige België. Flamingantisme, anti-Belgicisme, antimilitarisme en pacifisme gingen er hand in hand.

6. A. HIMPE, *De Beweging in Huis*, Antwerpen, 1992, pp. 146-147.

7. M. VAN DE PERRE, *Redt & Helpt U Zelfen [...]*, pp. 235-253.

Eind jaren 20 zat het Vlaams-nationalisme duidelijk in de lift. De ongeldig verklaarde verkiezing van de terdoodveroordeelde activist August Borms, eind 1928, werd gevolgd door een electorale doorbraak in 1929. De Vlaamse zaak werd een regeringszaak en leidde in 1930 tot een doorbraak in de verwezenlijking van één van de belangrijkste Vlaamse eisen: de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Twee jaar later volgden de taalwetten op de overheidsadministraties en het lager en middelbaar onderwijs.

Op het atheneum van Aalst waren reeds vanaf 1927 Vlaamsgezinde scholierenbonden actief. De Iweinkeerlen en Dirk Maartens waren in de eerste plaats opgevat als niet-politieke, culturele kringen: zij organiseerden lezingen over sociale vraagstukken, letterkunde en kunst en brachten poëziedeclamaties en toneelopvoeringen. Zij slaagden er evenwel niet in de opvolging te verzekeren en dienden telkens na enige tijd de werking te staken. Het opkomen van Van Hoorick bracht daar verandering in.

Twee elementen hebben de heroprichting van een scholierenbond in de hand gewerkt. Er was vooreerst de landdag van het Algemeen Vlaams Studentenverbond (AVS), die eind maart 1929 in Aalst werd georganiseerd. Het AVS was de overkoepelende organisatie van de Vlaamsgezinde scholierenverenigingen uit het officieel middelbaar onderwijs. Het stelde zich boven de partijpolitieke en de ideologische tegenstellingen, maar het AVS-blad *Opkomst* getuigde wel van een Groot-Nederlands cultureel streven. Op haar hoogtepunt, in 1931, moet de organisatie zo'n 25 aangesloten bonden geteld hebben.⁸ De jaarlijkse landdagen waren telkens weer een stimulans voor de lokale afdelingen om de organisatie en rekrutering aan te pakken.

De directe aanleiding voor de heroprichting van de Aalsterse scholierenbond moet evenwel een bijeenkomst van de "*fusjities getinte*"⁹ Jeunesses Nationales geweest zijn. Zo werden de Iweinkeerlen op 15 mei 1929 heropgericht. Ze telden oorspronkelijk slechts een twintigtal leden, maar onder impuls van hun enthousiaste voorzitter, de toen veertienjarige Van Hoorick, zou de werking zich voortdurend uitbreiden.¹⁰

8. L. GEVERS, *Algemeen Vlaamsch Studentenverbond (AVS)*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 1, Tielt, 1998, pp. 261-262; L. VOS, *Jeugdbeweging*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, Tielt, 1998, pp. 1560-1568; K. ESSERS, *Voor 't Vlaamsch: Vlaamsgezinde scholierenbonden aan het officieel middelbaar onderwijs (1880-1918)*, KULeuven, departement Hedendaagse Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 2000; M. VAN DOORSELAER, *Vrije jeugdbeweging, volksdansbeweging en jeugdberbergen in Vlaanderen (1918-1940)*, 2 dln., RUGent, departement Hedendaagse Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1980.

9. *Tweede letterkundig jaarboek van het AVSGA voor 1932*, Aalst, 1931, p. 5.

10. Naast B. Van Hoorick bestond het oorspronkelijk bestuur uit de volgende personen: E. De Cracker (ondervoorzitter), W. Van den Brande (schrijver), F. Wellekens (penningmeester), P. De Beule (1ste afgevaardigde), F. Jacobs (2de afgevaardigde). *Opkomst*, jg. 4, 1930, nr. 8, pp. 32-33.

Een aantal Vlaamsgezinde atheneumleraars, zoals Fritz Courteaux of Jozef Van Overstraeten, de ondervoorzitter van de Vlaamse Toeristenbond (VTB), waren de werking van de Iweinkeerlen zeker niet ongenegen, maar de schooldirectie zag ze in de eerste plaats als een bedreiging en een potentiële haard van verzet. Het onderwijs in de athenea was in die jaren nog sterk getekend door de sfeer van het Belgisch nationalisme en ondermeer de groet aan de Belgische vlag behoorde nog tot de jaarlijks terugkerende rituelen. Voor de Vlaamsgezinde jongeren waren dit de uitgelezen momenten om zich te manifesteren. Zo is Van Hoorick in de muziekles gestraft geweest omdat hij geweigerd had de *Brabançonne* te zingen.¹¹ Van Hoorick was dus zeker geen onbekende op het atheneum en precies wegens zijn volgehouden, radicaal flamingantisme had hij er zich een zeker prestige/reputatie opgebouwd.

In die zin hoeft het dan ook geen verwondering te wekken dat de verhouding tussen de Iweinkeerlen en de atheneumdirectie van in het begin vrij conflictueus mag genoemd worden. Reeds eind 1929 probeerde de directie in te grijpen omdat de bond buiten de school in een 'drankgelegenheid' bijeenkwam, waarmee in feite het Vlaams Huis bedoeld werd. Deze interventie had echter een omgekeerd resultaat en de scholierenbond zag zijn aanhang groeien tot een honderdtal leden.

In het voorjaar van 1930 nam de flamingantische actie in Aalst vrij directe vormen aan: uit protest tegen de viering van honderd jaar België werd in de nacht van 2 op 3 mei een poging ondernomen om de Vrijheidsboom op het Esplanadeplein door te zagen. De jeugdige actievoerders werden op heterdaad betrapt. Onder hen bevond zich Leo De Lange, een atheneumleerling die tot de vriendenkring van Van Hoorick mag gerekend worden.¹²

De Iweinkeerlen zelf waren niet direct bij deze actie betrokken, maar hun werking bleef een doorn in het oog van de atheneumdirectie. In juni 1930 werd er een voorstel gelanceerd om de Iweinkeerlen te fuseren met de officiële schoolbond en het voorzitterschap over te dragen aan een leerkracht. Het was er de atheneumdirectie duidelijk om te doen haar leerlingen in de pas te houden. Het voorstel bleef onbeantwoord en de directie greep in: de Iweinkeerlen moesten zich zonder meer ontbinden.¹³

De groep rond Van Hoorick liet zich echter niet ontmoedigen en tijdens de schoolvakantie werd er een nieuwe scholierenbond uit de grond gestampt. Zo werd op 20 juli 1930 een AVS Gewest Aalst Blauwvoeters (AVSGA) opgericht.

11. B. VAN HOORICK, *In tegenstroom [...]*, p. 21.

12. De Lange zal een medewerker worden van *Noodhoorn* en *De Jonge generatie* en zal vanuit zijn anti-Belgisch flamingantisme volledig naar het communisme evolueren. J. GHYSENS, *Aalst. Een musicerende stad 1860-1980*, Aalst, 1981, p. 211.

13. *Statuten AVSGA*, in: *Tweede letterkundig jaarboek van het AVSGA voor 1932*, Aalst, 1931, pp. 4-7.

Naast Bert Van Hoorick maakten ook Leo Van Schamelhout, Pol De Saar en Michel De Craecker deel uit van het bestuur. De initiatiefnemers zagen de zaken groots en wilden alle leerlingen van het Aalsters officieel onderwijs in hun werking betrekken: atheneum, technische school, academie enz. Het AVSGA sloot zich aan bij het AVS van het Officieel Middelbaar Onderwijs en verklaarde boven de politieke of godsdienstige tegenstellingen te staan: *"Elke denkwijze wordt in ons midden streng geëerbiedigd"*. Men nam zich voor het *"Vlaams stamgevoel en bewustzijn"* te ontwikkelen, de Nederlandse taal en cultuur te bevorderen, en te werken aan het vormen van *"persoonlijkheden ten dienste van Vlaanderen"*. De statuten stipuleerden verder dat het Algemeen Beschaafd Nederlands als voertaal werd aangenomen en de vereenvoudigde Kolléwijn-spelling als schrijfwijze.¹⁴ In de traditie van Rodenbachs Blauwvoeterie namen de activiteiten een nieuwe vlucht: de bijeenkomsten, lezingen, liederavonden en feestvergaderingen volgden mekaar op. Een nachtelijke trektocht van de Blauwvoeters werd beëindigd met een aubade in drie delen aan de half doorgezaagde Vrijheidsboom. De uitgave van een eerste *AVSGA Blauwvoetalmanak* betekende de bekroning van het nieuwe werkingsjaar.¹⁵

De werking van de groep was opnieuw begonnen, maar eerst diende het AVSGA nog een crisis te overwinnen. Begin 1931 zag de Aalsterse atheneumdirectie zich opnieuw genooddaakt tussenbeide te komen en de werking van het verbond aan banden te leggen. Aan de atheneumscholieren werd een verbod opgelegd de buitenschoolse vergaderingen nog langer bij te wonen en zij zouden verplicht worden uit het verbond te treden. Het leek even of het AVSGA deze crisis niet zou te boven komen, maar tijdens een geheime vergadering werd dan toch beslist om ermee door te gaan. Het individueel lidmaatschap werd afgeschaft en het AVSGA vormde zich om tot een verbond van bonden. Naast het bestuur, met Van Hoorick, Van Schamelhout, De Saar en De Block, werden er verschillende studiekringen opgericht.¹⁶

Het AVS, gewest Aalst, werd meteen onder de bescherming geplaatst van een aantal notabelen uit de lokale Vlaams-nationale beweging. We noemen hier onder meer Hilaire Gravez, Ernest Vanden Berghe, Karel-Leopold Van Opdenbosch, Albert D'Haese, Jan De Neve, Jules Delafortrie, Raymond Tallier, Alfred De Waele. Ook de oom, Jozef Van Herreweghe, en de stiefvader van Van Hoorick

14. *Statuten AVSGA [...]*, pp. 8-9.

15. *Opkomst*, jg. 5, 1931, nr. 3, pp. 26-28.

16. AVSGA studiekringen: kern Vlaamse beweging (Marcel De Brucker), kern toneel/letterkunde (Pol De Beule), kern jeugdbeweging (Juil Franck), kern kunst (Jef Vansteenberghé), kern studentinnen (Godelieve Delafortrie), kern poësis (Frans De Trog), kern jongeren (August Moens en Achiel Redant), muziekafdeling (Jef Dierickx), voetbalafdeling (Gaston De Block), studiekring Mijlebeek (Wilfried Roos), studiekring Denderleeuw (Frans Wellekens) bibliotheek (Marcel De Brucker). *Noodhoorn*, jg. 2, 1931, nr. 1, p. 15.

werden in het comité opgenomen.¹⁷ Het verschijnen van een eigen ledenblad, *Noodhoorn*, in mei 1931, gaf aan dat de scholierenbond een nieuw elan gevonden had. Reeds na enkele maanden kon het tijdschrift op een oplage van duizend exemplaren verspreid worden. Op zijn toppunt moet de Aalsterse bond een tweehonderdvijfentwintig leden geteld hebben.

Eén van de hoogtepunten in de AVSGA-werking was de Rodenbach-herdenking van november 1931 in het Vlaams Huis. Bert Van Hoorick had het merendeel van de teksten geschreven en bracht er onder meer een lezing naar voor. De recensent van *De Schelde* was bepaald onder de indruk: “*De jeugdige veelzijdig belovende Bert Van Hoorick gaf een diep inslaande voordracht over het leven en de ziel van Rodenbach. Deze lezing was voor zeker de clou van de avond en ook in de verdere deklamasies en in het toneelspel domineerde de figuur van onzen begaafden vriend*”.¹⁸

In die periode bewoog het flamingantisme van Van Hoorick zich nog steeds in de sfeer van het flamingantisch romantisme. In een enigszins gezwollen taal werden de Vlaamse voorvechters opgehemeld als onversaagde helden: “*(Joe English) Rodenbach, Verschaeve, Verriest, Dosfel[...] zijn de mannen die de geest van Vlaanderen vertegenwoordigen. Driftig en geweldig zijn ze als de Vikings die in den woedenden orkaan de golven trotseren, storm op zee, terwijl de Blauwvoeten er boven drijven*”.¹⁹ Het anti-Belgisch gevoel was nooit ver weg: “*Wij allen moeten Vlaams overtuigd zijn, dat wil zeggen dat wij van het huidige België niets meer willen weten*”²⁰ riep de jonge Van Hoorick op een vergadering uit. Van een sociale dimensie was er in zijn Vlaamsgezindheid nog geen spoor te bekennen. In zijn poëtische ontboezemingen gaf hij onverbloemd uiting aan zijn gehechtheid aan Vlaanderen en zijn afkeer van het moordend militarisme. Zijn melancholische bespiegelingen over het grootstadsleven of de onbereikbare liefde waren dan weer tekenend voor een zekere gevoelige natuur.

In zijn flamingantisme wilde hij in de eerste plaats radicaal zijn: “*Vlaming zijn overal en in alles, de gedachte verspreiden en doordrijven spijts alles en allen ‘jusqu’au bout!’*”²¹ De Nederlandse schrijver Lodewijk Van Deyssel, de Duitse filosoof Friedrich Nietzsche, de activist August Borms en de Vlaamse dienstweigeraar Joris De Leeuw, waren de figuren die hem in dit jeugdig radicalisme inspireerden. Daarnaast wilde Van Hoorick ook een idealist zijn. Idealisme en radicalisme konden volgens hem niet gescheiden worden en werden aangezien als een essentieel element van de menselijke natuur: “*Idealisme is een deugd die de mens aanzet om met durf en wilskracht en hardnekkigheid te vechten voor z’n principes. ‘n Mens zonder*

17. *Tweede letterkundig jaarboek [...]*, p. 8.

18. *Opkomst*, jg. 5, 1931, nr. 2, p. 28.

19. *Noodhoorn*, jg. 2, 1931, nr. 1, pp. 10-11.

20. *Opkomst*, jg. 5, 1931, nr. 6, p. 23.

21. *Opkomst*, jg. 5, 1931, nr. 6, p. 8.

ideaal is geen mens, hij is 'n ziek vrak."²² Het was duidelijk dat Van Hoorick zich nog volop in zijn *sturm-und-drang*-periode bevond.

Maar in dit woelige tijdsgewricht van de jaren 30, waarin de economische crisis alle waarden op de helling had gezet, zou Van Hoorick zich vooral ontpoppen als een zoeker, en de vrijplaats die de scholierenbeweging hem bood, zou het broeïnest worden voor de meest uiteenlopende ideeën en opinies.

De vrije jeugdbeweging

Binnen het AVS was er sinds enige tijd een debat aan de gang over de vraag welke richting men met de beweging wilde uitgaan en hoe men deze tot een grotere eenheid kon brengen. Vooral onder invloed van Dis Verstraete (Roeland, Brussel) en Paul De Ryck (Heremanszonen, Gent) werd ervoor gepleit om het AVS in de richting van de vrije jeugdbeweging te sturen, ten einde het "*futloze radicalisme*" en het studentikoze "*bierflamingantisme*" te overstijgen. Het kwam erop aan karaktermensen te vormen en de Vlaamse scholierenbeweging op een moreel hoger niveau te tillen.²³

Het model dat het AVS voor ogen had, was dat van de Wandervögel, de jeugdgroepen die in Duitsland waren opgekomen op het einde van de negentiende eeuw. De Wandervögel hebben een enigszins mythische betekenis gekregen. Zij waren één van de eerste groepen die aan de jeugd een eigen identiteit wisten te geven en worden zelfs beschouwd als de verre voorlopers van de hippies of de *new-age travellers*.²⁴ Het model van de Wandervögel werd in Vlaanderen geïntroduceerd door de socialistische Ajottersbeweging. Men wou de jongeren een eigen gemeenschapsgevoel bijbrengen vanuit een nieuwe cultuurbeleving. Via het kamperen in de natuur of het verblijf in een jeugdherberg wilde men het verstedelijkt cultuurconformisme achter zich laten om te komen tot een authentiekere levenswijze en natuurlijker omgangsvormen tussen meisjes en jongens. Dit alles moest gepaard gaan met een cultuur van ascese en het zich afzetten tegen de massificatie, het materialisme en de uitingen van gecommmercialiseerde banale genotzucht zoals roken, alcoholgebruik, triviale literatuur, populaire (jazz)muziek of dans, modekledij enz. Als alternatief werden de oude volksdansen en volksmuziek naar voor

22. *Noodhoorn*, jg. 6, 1932, nr. 6-7, p. 12.

23. Dezelfde discussies lieten zich eveneens gelden in de Vlaamse katholieke studentenbeweging. L. VOS, *Bloei en ondergang van het AKVS. Geschiedenis van de katholieke Vlaamse Studentenbeweging 1914-1935*, Leuven, 1982, pp. 207-227.

24. H. BLÜCHER, *Wandervögel: Geschichte einer Jugendbewegung*, 3 dln., Frankfurt am Main, 1976; W. KLOSE, *Lebensformen deutscher Jugend: vom Wandervögel zur Popgeneration*, München, 1970.

geschoven. De meer radicale jeugdbewegers propageerden zelfs het vegetarisme. Het was duidelijk niet de bedoeling om van de vrije jeugdbeweging een massabeweging te maken.²⁵

Het AVS, gewest Aalst zal zich van in het begin een enthousiast promotor van het jeugdbewegingsidee tonen. Reeds in mei 1931 werd er een eigen vrije jeugdgroep, Manesching genaamd, opgericht. Deze groep van een veertigtal leden stond onder leiding van Juul Franck (Gent, 1915) en had zich meteen ook aangesloten bij de Vlaamse Kampeergemeenschap (VKG). Deze Vlaamse, maar politiek ongebonden vereniging, groepeerde diverse vrije jeugdgroepen, padvindsters en wandelgroepen. Eén van de eerste activiteiten van Manesching was de deelname aan het VKG-kamp op de IJzerbedevaart in Diksmuide in augustus 1931.²⁶ Zijn eerste werkingsjaar zou echter vooral in het teken staan van de oprichting van een eigen jeugdherberg. Deze mocht niet zomaar een slaapgelegenheid zijn, maar moest vooral een ruimte zijn waar de nieuwe gemeenschapsgeest zou heersen: de voorafspiegeling van de nieuwe ideale maatschappij. In mei 1931 opende de vrije jeugdbeweging een eerste jeugdherberg in Ganshoren en Aalst zou spoedig volgen.²⁷

Jeugdherberg Jeugdvonk werd ingericht in een leegstaande houten barak achter het Vlaams Huis in Erembodegem.²⁸ Het primitieve onderkomen, dat voordien nog dienst gedaan had als bolbaan, werd geopend naar aanleiding van de vierde landdag van het AVS, die eind maart 1932 opnieuw in Aalst werd georganiseerd. Deze landdag, waarvan de organisatie in handen was van het AVSGA, stond grotendeels in het teken van de vrije jeugdbeweging.

Het jeugdbewegingsidee betekende een niet onbelangrijke stap in de ontwikkeling van de jonge Van Hoorick. Vanuit een kritiek op de kapitalistische massacultuur kwam hij ertoe voor de jeugd een natuurlijker levenswijze te bepleiten. Hij zag de vrije jeugdbeweging niet alleen als een reactie tegen een “rotte beschaving”, maar vooral als een middel om te komen tot een nieuw gemeenschapsleven. Tegenover de “schijnvreugde” werden “onthouding, liefde en offer, echte kameraadschap, koëdukasie en natuur-zijn” geplaatst en in navolging van de ideeën van Koos Vorriek, de Nederlandse ideoloog van de Ajottersbeweging²⁹, moest het “dienst-

25. M. VAN DOORSELAER, *Vrije jeugdbeweging [...]*, pp. 33-38; M. VAN DOORSELAER en P. VANDERMEERSCH, *Alternatief jeugdleven in Vlaanderen (1918-1940)*, in: *Spiegel Historiaal*, jg. 21, 1986, pp. 192-198; R. VAN DER LAARSE & W. MELCHING, *De hang naar zuiverheid. De cultuur van het moderne Europa*, Amsterdam, 1998, pp. 15-50; M. BEYEN, *Op wacht bij het erf. Jeugdbeweging en historisch besef in Vlaanderen, 1920-1965*, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, jg. 5, 2001, nr. 8, pp. 34-38.

26. *Naar Bosch en Hei*, jg. 2, 1931, nr. 10.

27. *Naar Bosch en Hei*, jg. 2, 1931, nr. 11.

28. *Noodhoorn*, jg. 3, 1932, nr. 6-7, pp. 14-15.

29. G. HARMSSEN, *Blauwe en rode jeugd. Ontstaan, ontwikkeling en teruggang van de Nederlandse jeugdbeweging tussen 1853 en 1940*, Assen, 1961.

prinsipe” boven het “*winstprinsipe*” geplaatst worden.³⁰ In de opvattingen van Van Hoorick kreeg de vrije jeugdbeweging een onmiskenbare contestaire en anti-autoritaire invulling. Het was een “*protest tegen de kleinburgerlijke opvoeding, tegen de heerschappij van mooie kleren en manieren, tegen dom, fanatiek, kleurloos kerk-geloof en schooldwang*”.³¹ Meteen werd hij ertoe gebracht zijn plaats te bepalen binnen het maatschappelijk gebeuren: “*We hebben niet tot regel de maatschappij te vluchten om te gaan dromen in ‘n manenacht [...], maar we dienen midden in het ruwe leven te staan, midden in die maatschappij moeten we het sociale [sic] vraagstuk oplossen*”.³² Het kwam er niet alleen op aan te gaan kamperen, aan coëductie of onthouding te doen, maar ook en vooral om de gemeenschapsgedachte uit te dragen en elke “*geweldpleging op zijn evenmens*” uit te sluiten. Met dit discours wist de jonge Van Hoorick zich op te werpen als één van de fakkeldragers van de vrije jeugdbeweging in Vlaanderen.

Dit pleidooi voor een natuurlijker levensopvatting hield echter ook een zekere ambiguïteit in omdat het tegelijk de basis vormde voor een reactionaire, extreem-rechtse onderstroom.³³ Vanuit een zeker antimodernisme, gekoppeld aan natuurmysticisme, het ophemelen van de fysieke lichaamscultuur en het herontdekken van de Germaanse volksriten, zullen sommigen aan hun Vlaamsgezindheid een invulling geven die zweemde naar fundamentalisme en Übermensch-geloof. Deze tendens kwam vooral tot uiting in het VKG-blad *Naar Bosch en Hei*, waar swastikasymboliek en uiteenzettingen over Germaans heidendom samengingen met een antiparlementair, Diets-solidaristisch discours, dat nauw aanleunde bij dat van het Verdinaso.³⁴ Het Verdinaso, dat eind 1931 was opgericht door Joris Van Severen en Wies Moens, koppelde een anti-Belgisch Diets-nationalisme aan een fascisme en een paramilitaire stijl. Met de opkomst van het Verdinaso dreef de hoofd-

30. Van Hoorick liet zich inspireren door Koos Vorrink, maar in tegenstelling tot wat wel eens beweerd wordt, is hij nooit lid geweest van de socialistische AJ-beweging. C. DOOMS, *De Belgische Socialistische Arbeidersjeugd-beweging in het Interbellum (1923-1940)*, RUGent, departement Hedendaagse Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1984, pp. 148-150; M. VERMANDERE, *Vrijheid door verantwoordelijkheid. Coëductie in de arbeidersbeweging*, in: N. BRACKE, K. CELIS, L. CELIS e.a., *Begeerte heeft ons aangeraakt. Socialisten, sekse en seksualiteit*, Gent, 1999, p. 326.

31. B. VAN HOORICK, *Jeugdbeweging*, Aalst, s.d. [1932], p. 5.

32. *Opkomst*, jg. 5, 1932, nr. 9-10, pp. 7-11.

33. J. BIEHL & P. STAUDENMAIER, *Ecofascism. Lessons from the German Experience*, Edinburgh-San Francisco, 1995, pp. 9-12.

34. Deze tendens was o.m. zeer uitgesproken bij de Dendermondse kampeergroep Regenboog van Frans Van de Voorde. Manesching werkte geregeld samen met de Regenboog-groep. Zo kreeg Van de Voorde een tribune in het tweede jaarboek van het AVGSA om zijn ideeën uiteen te zetten en hij was ook present bij de opening van Jeugdherberg Jeugdvonk als spreker. *Tweede Jaarboek van het AVGSA voor 1932*, Aalst, 1931, pp. 40-46; *Naar Bosch en Hei*, jg. 3, 1932, nr. 5-6; L. SAERENS, *Vreemdelingen in een wereldstad. Een geschiedenis van Antwerpen en zijn joden (1880-1944)*, Tielt, 2000, pp. 271-272.

stroom in de Vlaams-nationalistische beweging in een rechts-autoritaire richting.³⁵

Manesching en het AVS, gewest Aalst waren zeker niet immuun voor deze rechts-extremistische stromingen. Gedichten van Wies Moens en illustraties met swastikasymbool maakten integraal deel uit van hun culturele leefwereld³⁶, maar de invloed van het autoritaire gedachtegoed zou zich vooral laten gelden in het sociaal programma van het AVSGA.

Vanuit een katholieke moraal – er werd expliciet verwezen naar de pauselijke encyclieken *Rerum Novarum* en *Quadragesimo Anno* – en vanuit een reactie op het 19de-eeuwse rationalistische vooruitgangdenken, kwam men er toe een “*harmoniese, organiese Gemeenschap*” voorop te stellen: een “*Organokratie*”. De liberale “*massa*”-democratie werd afgewezen en er werd gepleit voor een corporatistische maatschappij-inrichting, geleid door een “*aristokratie van de besten*”. Tegelijk werden ook het socialisme en de klassenstrijd van de hand gewezen: “*Eén der voornaamste punten der Vlaamse jeugd moet worden het bekampen van het Socialisme, [...] van al wat berust op klassestrijd en zich niet baseert op de katholieke moraal*”.³⁷ De originaliteit van de beginselverklaring van het AVSGA bestond erin dat deze gekoppeld werd aan een discours van internationale samenwerking en principiële geweldloosheid, zoals die door de Indische vrijheidsstrijder Mahatma Gandhi gepropageerd werd: “*Niet de macht noch het geweld moeten een beweging leiden, wel de Zedelijke Kracht... die langzaam doch zeker overwint*”.³⁸

Het sociale programma van het AVSGA was vooral het werk van Luc Delafortrie (Aalst, 1912), één van de kleinkinderen van Pieter Daens, die kort daarop naar het Verdinaso zou overstappen. Van Hoorick zelf hield zich op ideologisch vlak veel meer op de vlakte. Zijn toenmalige editoriaals gaven alleszins blijk van een zekere onbestemdheid: “*Als het gruis van 't kapitalisme zal weggeruimd zijn en de bodem vlak! Wat dan? Socialisme, fascisme, kommunisme? En de jeugd scharrelt in het donker. Maar 'n nieuwe generatie [...] treedt vooruit als 'n witte liefdeengel en klaroent de blijde komst, de nieuwe gemeenschap [...]. Uit onze blikken glanst reeds het morgenland, glanst reeds de blijde toekomst, helder en rein. Al hebben de ouderen de ervaring van 'n gans leven op ons voor, wij toch bezitten de stroom, de stuwning van het gevoel, dat zal leiden naar het utopia der ideaallosen!*”³⁹ Het streven van de jeugd, dat een zekere

35. B. DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*, Tielt, 1994, pp. 70-91.

36. Bij Manesching werd het swastikasymbool gebruikt als het Germaanse symbool van de zomerzonnwende. Maar doordat de nazibeweging zich dit symbool eveneens had toegeëigend, kon het een enigszins ambigue bijbetekenis krijgen. Bij de verkiezingscampagne van 1946 hebben Van Hooricks politieke tegenstrevers alleszins niet nagelaten om deze dubbelzinnigheid tegen hem uit te spelen. B. VAN HOORICK, *Jeugdbeweging [...]*, p. 13; SOMA: Pamflet, “Wie is Bert Van Hoorick?” [...].

37. *Jaarboek van het AVSGA voor 1933; Noodhoorn*, jg. 3, 1932, nr. 2-3, pp. 6-7, 17-21, 29-34.

38. *Noodhoorn*, jg. 3, 1932, nr. 1, p. 5.

39. *Noodhoorn*, jg. 3, 1932, nr. 1, pp. 10-11.

mythische betekenis kreeg toebedeeld, moest uiteindelijk zijn bekroning vinden in een “*utopia der ideaalzoen*”.

De maatschappijvisie van het AVSGA was dus zeker niet onder één noemer te vatten. Bepaalde elementen, zoals een pleidooi voor een corporatieve, elitaire maatschappij-inrichting, zouden hen in het nieuw-rechtse, autoritaire kamp kunnen plaatsen, maar toch hadden zij nog steeds een open blik op de maatschappij: hun fascinatie voor de vroeg-Germaanse cultuur leidde hen bijvoorbeeld ook naar de ontdekking van de Indogermaanse cultuur en het boeddhisme en naar het in vraag stellen van het kerkelijk christendom. Wat betreft de hedendaagse architectuur, de kunst en de literatuur durfden zij buiten de grenzen te kijken en gaven zij dikwijls blijk van een uitgesproken modernistische visie. In één van hun bijdragen namen zij het zelfs op voor de joodse kunstenaar Jacob Epstein. Dit alles maakte dat zij niet zomaar in het reactionaire kamp kunnen geplaatst worden. Uiteindelijk zijn zij er zelfs toe gekomen het traditionele romantische flamingantisme in vraag te stellen. Zoals ik al gesteld heb: de jongelui van het AVS, gewest Aalst waren vooral zoekers, die een uitweg zochten uit het verwarrende tijdsbeeld van de vroege jaren 30.

Een figuur die in deze zoektocht een heel belangrijke rol heeft gespeeld was Karel Geeroms (Leeds, 1914), de recensent van *Noodhoorn* en de verantwoordelijke van de werkgroep Kunst en Internationalisme binnen het AVSGA. Hij zette zich radicaal af tegen het romantische flamingantisme (“*Het is belachelijk in de 20e eeuw de prinsipes [sic] van Jan Breydel en Rodenbach te huldigen*”) en bepleitte een “*vereniging van moderne mensen*”, die “*rekening hield met de werkelijkheid*”. Zoals Tolstoj en Gandhi dienden zij “*onder het volk te gaan*” en te breken met de bestaande maatschappij.⁴⁰

Sommigen, zoals Gaston De Block (Aalst, 1912), Pol De Saar (Aalst, 1913) en Pol De Beule (Lokeren, 1913), stonden enigszins afwijzend tegenover deze stellingen, maar Van Hoorick was het “*zakelijk idealisme*” van Geeroms zeker niet ongenegen. Onder zijn invloed pleitte Van Hoorick ervoor het AVSGA om te vormen tot een “*elite*” van enkele jonge mensen die een nieuwe, betere maatschappij voorstonden. De “*zuivere jeugdbewegers*” en de “*modernisten*”, als nieuwe cultuurdragers, moesten samen deze elite vormen. Meteen zou *Noodhoorn* ook omgevormd worden tot een cultuurblad voor de jeugdbeweging.⁴¹

Vanaf de zomer van 1932 zien we inderdaad dat er in *Noodhoorn* een nieuwe geest opduikt. Tekenend voor deze kentering was een uiteenzetting van Leo De Lange (Aalst, 1914) – de man van de Vrijheidsboom – waarin hij de Guldenspoerslag op een marxistische wijze interpreteerde door deze in het teken te plaatsen

40. Verslag der Paaschkonferentie (van het AVSGA) van 7 april 1932, in: *Noodhoorn*, jg. 2, 1932, nr. 8-9, p. 37.

41. Verslag der Paaschkonferentie [...], p. 38.

42. *Noodhoorn*, jg. 2, 1932, nr. 8-9, pp. 30-31.

van de revolutionaire klassenstrijd, de nationaal-revolutionaire bevrijdingsstrijd in de koloniale landen en de strijd van de onderdrukte volkeren in Europa.⁴² Een uiteenzetting van Godelieve Delafortrie over de Russische film gaf zelfs aanleiding tot een ophemeling van de communistische zendingsdrang in de nieuwe Sovjet-Unie.⁴³ In deze periode, waarin de economische crisis het kapitalistische regime op zijn grondvesten deed daveren, begon er bij bepaalde figuren uit het AVGSA een zekere fascinatie te groeien voor het Sovjet-Russisch maatschappijmodel; en dit in weerwil van de antisocialistische uitspraken die in *Noodhoorn* terug te vinden zijn. Het is duidelijk dat er verschillende stromingen in het AVGSA hadden wortel geschoten.

De om zich heen grijpende economische crisis en de ellende van de werklozen zou aan de roep om naar het volk te gaan een dwingend karakter geven. Maar de Boreinse mijnwerkersrevolte in de zomer van 1932 had tevens aangegeven dat er vanuit de arbeidersklasse een revolutionaire macht kon uitgaan. In Aalst was er van de staking niet zo veel te merken, maar de alarmerende berichtgeving in de pers en de communistische propagandaslag gaven de ernst van de toestand aan.

Al deze elementen hebben ertoe bijgedragen dat er zich in het AVSGA een zekere verschuiving naar links begon af te tekenen. In zijn commentaarstukken zal Van Hoorick uiting geven aan zijn verontwaardiging over de tergende sociale ongelijkheid en de miserie van de werklozen.⁴⁴ Om effectief iets te doen en de nood enigszins te lenigen ging het AVGSA er toe over een “*sociale hulp*” op te starten⁴⁵, maar men legde er meteen de nadruk op dat werklozensteun en openbare liefdadigheid geen oplossing konden bieden: “*Ze verschuiven enkel de ontknoping... en wat zal die ontknoping zijn?*”⁴⁶

Echte conclusies durfde het AVSGA nog niet trekken, maar de evolutie die deze Vlaamsgezinde jongeren uit de Aalsterse kleinburgerij op korte tijd maakten, is toch wel merkwaardig. De keuze van Van Hoorick voor het jeugdbewegings-ideaal had een hele ommekeer in zijn leven teweeggebracht. Hij hanteerde de progressieve schrijfstijl, sprak beschaafd Nederlands, weigerde te roken of bier te drinken en begon ook te experimenteren met vegetarisme. Tegen de heersende, door de media gepromote modetrends in, liep hij rond op sandalen en in een korte ribfluwelen broek. Hij was met andere woorden de belichaming van een zekere protestcultuur geworden. De confrontatie met de sociale kwestie had zijn kritiek op de massacultuur doen omslaan in een globale maatschappijkritiek en zijn filosofische discussies met Karel Geeroms hadden in hem een diepe geloofscrisis losgemaakt: hij kwam tot het besluit dat het katholicisme niet de enige godsdienst

43. *Noodhoorn*, jg. 3, 1932, nr. 1, pp. 22-25.

44. *Opkomst*, jg. 5, 1932, nr. 9-10, p. 9.

45. *Opkomst*, jg. 6, 1932, nr. 1, p. 3.

46. *Opkomst*, jg. 6, 1932, nr. 2, p. 59.

47. B. VAN HOORICK, *In tegenstroom [...]*, p. 28.

was en de geschriften van Krishnamurti, de Indische filosoof en inspirator van de theosofische beweging, deden hem een nieuwe wereld ontdekken.⁴⁷

Zijn voortrekkersrol in de Aalsterse scholierenbeweging had hem meteen ook naar de nationale leiding van het AVS gebracht. De ploeg van het AVSGA zou vanaf juli 1932 het overkoepelend AVS-bestuur overnemen: Bert Van Hoorick was voorzitter, Godelieve Delafortrie ondervoorzitter en Karel Geeroms secretaris.⁴⁸ In zijn intentieverklaring nam Van Hoorick zich voor om meer eenheid in het AVS te brengen, om een programma op te stellen en de beweging in een sfeer van verdraagzaamheid naar het ideaal van *“de nieuwe gemeenschap”* te leiden.⁴⁹ Als concreet objectief wilde hij zijn concept van de jeugdbeweging naar voor schuiven.

Binnen het overkoepelend AVS-bestuur bleek er daarover geen echte eensgezindheid te bestaan. Sommigen meenden dat het jeugdbewegingsideaal aan herziening toe was omdat het machteloos stond tegenover de problemen van een crisistijd en zich bovendien bezondigde aan een hol internationalisme.⁵⁰ Van Hoorick was niet doof voor deze kritiek, maar anderen waren dan weer van mening dat zijn ideeën te radicaal waren en dat de educatieve lijn van het AVS niet mocht in het gedrang gebracht worden.

De tegenstellingen binnen het AVS zouden vlugger dan verwacht naar een kritiek punt gebracht worden. Reeds in december 1932 kwam het in het AVS tot een kortsluiting waarop de ploeg van Van Hoorick besloot zich uit het bestuur terug te trekken. Als reden voor hun ontslag gaven zij aan dat *“t AVS enkel aan geestesontwikkeling doet”*.⁵¹

Klaarblijkelijk was Van Hoorick de scholierenbeweging achter zich aan het laten. In februari 1933 werd er nog gepoogd om een verzoening tot stand te brengen, maar de ideeën en het tien puntenprogramma⁵² dat hij er verdedigde, werden door het AVS-bestuur afgedaan als niet realistisch en te sectarisch: *“Denk er om vriend Van Hoorick, revolutie maakt men niet ineens, daartoe dien je het milieu op te voeden... en indien je tot het volk wil gaan, vorm dan geen elite en weet vooral wat offeren kan betekenen”*.⁵³

48. Verslag van de algemene bestuursvergadering van het AVS op zondag 17 juli 1932 te Gent, in: *Opkomst*, jg. 6, 1932, nr. 1, p. 37.

49. *Opkomst*, jg. 6, 1932, nr. 1, pp. 1-6.

50. *Opkomst*, jg. 6, 1932, nr. 2, pp. 42-44.

51. *Opkomst*, jg. 6, 1932, nr. 3, p. 74.

52. 1° antimilitarisme, 2° internationalisme, 3° rasvooroordelen uitgesloten, 4° gelijke ontwikkelingsmogelijkheden, culturele zelfstandigheid van elk volk, 5° herziening van coëductie, 6° hervorming onderwijs, 7° respect voor eenieders godsdienstige of politieke overtuiging, 8° rationeler levenswijze, 9° openluchtlevens, naaktcultuur, 10° moderne kunst, expressionisme, kunst van de gemeenschap. Verslag van de bestuursvergadering van het AVS op 18 februari 1933, in: *Opkomst*, jg. 6, 1933, nr. 5-6, pp. 165-167.

53. *Opkomst*, jg. 6, 1933, nr. 5-6, pp. 137-139.